

Euskararen irakaskuntza Araban

Lontxo Oihartzabal
Antton Kaifer

Euskararen eta euskarazko irakaskuntzari Araban dagozkion zenbait puntu aztertzen dituzte hemen Lontxo Oihartzabal eta Antton Kaifer jaunek. Azterketa hau zuzenean Arabari badagokio ere, berdin dagokioke beste hainbat lurralderi, hitz batean esateko, erdal ingurugiroko herri guztiei, edozein herri deseuskaldunduri. Izan ere, nola euskal giroan murgildu erdal giroan bizi den haurra? Arabakoa baino zabalagoa da, ba, hemen planteatzen den arazoa: murgilpen ereduan oinarritzerik ez dagoenean, zein oinarritan jinkatu euskararen eta euskarazko irakaskuntza?

Euskararen etorkizuna, Arabari dagokionez, neurri batetan bederen irakaskuntzan ikusi behar da.

I. Egungo egoera

JAKIN aldizkariak Arabako Lurraldeari eskainitako zenbakian ikus daitezke (97-98 orrialdeetan) euskarak irakaskuntzan duen egoerari dagozkion datuak.

ARABAKO IKASTOLETAKO HAUR KOPURUAK

<i>Eskualdea</i>		<i>Gela eta ikasleen kopurua</i>							
<i>Herria</i>	<i>Ikastola</i>	<i>Eskolaurrea</i>		<i>OHO</i>	<i>BBB</i>		<i>GUZTIRA</i>		
<i>Kantauriar Haranak</i>									
Laudio	Laudio	9	203	10	252			19	455
Amurrio	Amurrio	3	94	1	22			4	116
Āreta	Alpitxu	3	66					3	66
Aiara	Etxaurren	2	28					2	28
Luxaondo	Luxaondo	1	12					2	12
Okondo	Okondo	1	10					1	10
Artziniega	Artziniega	2	35					2	35
	<i>Azpitotala</i>	21	448	11	274			33	722
<i>Gorbeia mendinguruak</i>									
Aramaio	Aramaio	2	38	4	88			6	126
Legutio	Legutiano	2	41	1	4			3	45
	<i>Azpitotala</i>	4	79	5	92			9	171
<i>Gasteiz</i>									
Gasteiz	Olabide	13	424	32	1.053	5	91	50	1.568
»	Toki Eder	15	452	4	125			19	577
»	Umandi	8	181	2	33			10	214
»	Berria	6	158					6	158
»	Ariznabarra	3	59					3	59
Durana	Ikasbidea	9	268	16	517			25	785
Ali	Ehari	7	179	2	28			9	207
Abetxuko	Abetxuko	3	58					3	58
Langraes	Langraiz	2	35					2	35
	<i>Azpitotala</i>	66	1.814	56	1.756	5	91	127	3.661

ARABAKO IKASTOLETAKO HAUR KOPURUAK

<i>Eskualdea</i>	Herria	Ikastola	Gela eta ikasleen kopurua				GUZTIRA		
			Eskolaurrea	OHO	BBB				
<i>Agurain</i>									
Agurain	P. L. de Larrea	4	77	4	48		8	125	
Dulantzi	Aiarako Andre Maria	2	45	1	11		3	56	
Araia	A. Umandi	2	37	2	24		4	61	
	Azpitotala	8	159	7	83		15	242	
<i>Kanpezu</i>									
Kanpezu	Ibernaloko Andre Maria	2	44				2	44	
Maeztu	J. B. Gamiz	1	12				1	12	
	Azpitotala	3	56				3	56	
<i>Arabako Errioxa</i>									
Labarka	Assa	2	33	1	7		3	40	
Eltziego	Zieko	2	30				2	30	
Biasteri	Errioxa	2	21				2	21	
Bastida	Bastida	2	28				2	28	
Lantziego	Lantziego	1	18	1	5		2	23	
Oion	San Vicente	3	46	1	6		4	52	
	Azpitotala	12	176	3	18		15	194	
	GUZTIRA	114	2.732	82	2.223	5	91	201	5.046

(JAKIN-en 17/18 zenbaki bikoitzetik hartua, Josu Zubiaur-en lanetik.)

Dena dela, ohar pare bat nahitaezkoa da ikuspegi hori osatzeko:

1. Datu horiek ikastolari lotuak dira. Ez dute eskola estatalaren egoera ematen.
2. Eskola estatalari dagokionez, zera esan dezakegu: 160 irakasle ari direla euskara irakasten. Horietatik gehienek euskara irakasgai (asignatura) eran soilik ematen dutelarik. Beraz beste 24.000 haur inguru euskara ikasten hasiak dira Araban. Bertako irakasle talde batek metodo berezi bat atera du eginkizun horretarako, «Hegaz» izenez.
3. Gasteizko zenbait ikastetxe estataletan ere plangintza elebidun bati hasera eman nahi zaio 1981-82 ikasturtean: 5/6 ikastetxetan zchazki.
4. Etorkizunera begira, Gasteizko Udaletxea bere 7 haurtzaindegietarako (800 haur) plangintza elebidun bat antolatzen ari da, 1981-82 ikasturtean hasera emateko asmoz. Plangintza hori Bilboko «Axular» kooperatibaren ardurapean egonen da.

Euskara ikasten hasita dagoen eta datozten ikasturteetan hasiko den haur kopurua asko handituko da, ikus daitekeenez.

Bestalde, jadanik ikastoletan dabilzaneanatik kopuru handiena (5.046tik 2.732; %54 beraz) Eskolaurreko ikasmailetan dabil. Garrantzizko arazoa: euskarari dagokionez, haur horiek hasera mailan aurkitzen dira. Horrexegatik oinarri egokiak jarri behar, geroko ahalegin guztiak ondorio egokiak izan ditzan.

Zenbakiak itxaropentsuak badira ere, Arabako ikastoletako egoera euskarari dagokionez, jakina, ez da, gure ustetan, hain egokia. Esanahi handiena duten ikastola batzuetan ez dago plangintzarik: 1980-81 ikasturtearen haseran behintzat ez goen horrelakorik. Hona adibide bat:

- OHoko 2. ikasmailan : Hitz Egin I
 3.ean : Hitz Egin II eta Irakur III.
 4.ean : Jalgi hadi eta Buruxkak liburua.

5.ean	: Hitz Egin II.
6.ean	: Euskalduntzen II eta Tximista sailko liburuxkak.
7.ean	: Euskara 6.
7.ean	: Euskara lantzen I.

Metodo eta liburu horiek ezagutzen dituenak berehalaxe nabarituko du ikasmaien arteko koordinazio-eza. Metodo horietako euskara-maila badute ikasleek, nola lan eta azter daitetzeke gai guztiak euskaraz? Hala egiten dute handienetan.

Josu Zubiaur-ek aipatzen ditu, gorago aipatutako JAKINeko bere lantxoan, Arabako ikastolek etorkizunera begira dituzten arazoak. Horietako bat pedagogi antolakuntza omen. Gure ustez horixe da arazorik larriena. Araba lurralde deseuskaldundu bat da. Egoera hori kontutan hartu behar da euskararen eta euskarazko irakaskuntza eratzerakoan.

II. Behar didaktikoak

Arabako ikastola gehienek euskarazko eta euskararen irakaskuntza «murgilpen» ereduan oinarritu dute. Zerari esan ohi zaio murgilpen eredua: haurra bere ama hizkuntzaren girotik atera eta bigarren hizkuntza baten giroan «murgildu», sartu. Irakaskuntza bigarren hizkuntzaren giroan emango litzateke, bigarren hizkuntzan oinarriturik.

Irakurleak pentsa dezake, Arabako haurra zein eratako euskara-giroan murgil daitekeen lurralde horretako ikastetxeetan: andereño eta irakasleen ahotik bakarrik entzungo du euskara. Beste gainontzeko giroa (bere lagunartekoa e.a.) gaztelaniarena du ikastolako haurrak berak ere.

Arrazoi honexegatik, euskararen eta euskarazko irakaskuntza beste oinarri batzuetan finkatu beharko da Araban, ahaleginari dagokion ondorio egokirik eskura nahi bada behintzat. Hona gure ustez oinarritzko den zenbait puntu:

1. Ama hizkuntzaren garapencan beti eman ohi diren bi mekanismo hauek kontutan hartu beharko ditu irakasleak:

Beharra → Mintzamen espontaneo → amaren «feed-back» delakoa, esandakoa zuzenduz (zentzutasuna zuzen adieraziz).

Amaren mintzoa → haurren aldetikako imitazioa → amaren «feed-back» edo atzera-elikatzea imitazioa onartuz edo zuzenduz.

Beraz, behar giro bat sortu beharko du irakasleak. Irakasleak berak mintzaeredu izan beharko du. Eta gainera haurren mintzaira era egokian zuzendu. Uneko aktibitateaz eta haurren imitazio-gaitasunaz baliatu beharko du irakasleak gela barruan. Mekanismo horiek direla eta, esan ohi da gaurko hizkuntz didaktikan, teknika dinamiko eta egoerazko bat sortu behar dela haurrari bigarren hizkuntza irakatsi nahi zaionean. Dinamikoa, hau da, ekintzan oinarritua: Eskolaurreko iharduera guztia ekintzazkoa denez, iharduera horretan txertatu behar da bigarren hizkuntza ere; eta egoerazkoa: bigarren hizkuntza (euskara) egoera zehatzetan erabiliz irakatsi behar dela.

Egoera zehatz horiek ez ditu aurkitzen haurrak bere giroan. Eskolak bete beharko du eginkizun hori. Horretxegatik sistematizazio beharra nabarmena da; eta hori bi zentzutan: a) edukinen eta bitarteko oinarri didaktikoena; b) edukinen erabilkera praktikoa ziurtatzeko metodologiarena.

Bi alderdi desberdin horien sistematizazioa lortuko balitz, ebaluaketarako bidea irekita legoke. Ebaluaketak adieraziko du, aldi berean, egindako sistematizazioaren eta erabilitako metodologiaren egokitasuna. Ebaluaketa bideratzeko, ordea, helburuak, edukinak, ekintzak eta metodologia osoa sistematizatu behar.

2. Euskararen sistematizazioa:

Sistematizazioaren lehen urratsa programaketa litzateke. Ohizko edozein programaketaren puntuak hauek dira: helburuak, edukinak, ariketak eta ebaluaketa.

Metodologia bera ere sistematizatu beharra dago. Hau izan da, gure iritzirako, euskararen irakaskuntzan garrantzirik

gutxiena eman izan zaion puntua, Araban behintzat. Ingaratzen gaituen egoera diglosikoak nabarmenago jartzen du metodologia sistematizatu beharra: ikasgelatik at inolako euskara-girorik ez dagoenez, ikasgelan egoera bereziak sortu beharko. Egoera horiek, euskarari dagokionez, bi une desberdinetan bereizi nahi genituzke:

- euskararen erabilkera intentsiboa: euskara bera landuko den uneak. Egitura eta hiztegi berezi eta zehatzak landuko dira. Programaketa zehatza eskatzen dute une horiek euskararen garapenak haurren pentsamenerekin eta afektibitatearekin izan behar dituen loturak kontutan harturik. Aurrerago aipatuko ditugu une horietan eman behar diren urrats desberdinak.
- extentsiboa: euskara beste gaiak lantzeko erabiliko den uneak. Une intentsiboetan bereziki landutako egitura eta hiztegia eginkizun horietarako praktikoki erabiltzen saiatu beharko luke irakasleak. Hau izan daiteke metodologian eman daitekeen urratsik garrantzizkoena: euskararen adierazkortasuna sumatu behar du haurrak, Horik metodologiaren ekintzazkotasuna: euskararen edukinak programatzen badira, ekintza-unetan erabiltzeko egiten bait da hori hain zuzen ere.

Aipatu den eran, gure ustez euskararen plangintza intentsiboari garrantzi gutiegi eskaini izan zaio orain artean. Bereziki puntu hau aipatu nahi dugu orain, honetarako R. Titone-ren eskutik joanez.

Euskara intentsiboki lantzeko uneetarako honako alderdi desberdin hauek sakonki aztertu eta prestatu beharko lirateke: girotzea, edukin berrien aurkezpena, ariketa egituratuak eta ekintzak.

Girotzea: euskararekiko giro egoki eta berezi bat prestatzea da helburua: Eginkortasuna eta atseginkortasuna alde batetik, eta hizkuntzaren erabilkera berezia adieraziko duten baldintzak sortzea bestetik izango lirateke une hauetarako aztertu beharko liratekeen puntuak. Geroago aipatuko diren ariketa egituratuak hotzegiak eta artifizialegiak suma ez ditzan, giro era-

ginkor batetan sumatu behar du haurrak bere burua. Horretarako jolasak, abestiak, ipuinak e.a. erabil ditzake irakasleak. Baina landuko diren euskarazko edukinekin zerikusi estua dutenak aukeratuz horretarako. Girotzeko erabiliko diren bitartekoek programaketa osoaren arabera aukeratuak izan beharko dute: aurrez ikasitakoa berrikusteko eta landuko den berrirako sarrrera moduan erabiltzeko.

Aurkezpena: landuko diren hizkuntz edukin berrien aurkezpena adierazi nahi da. Programaketak adierazten duen eran, erabat zehaztuak. Zailtasuna, ordea, edukin horiek era ulergarri batetan eskaintzean datza. Ekintza eta irudiak dira horretarako bitartekorik egokienak. Garbi legokeenez, horretarako erabiliko diren irudi eta ekintzek garbiak izan behar dute: adierazi nahi den hura bakarrik adieraziko dutenak, haurrak oker uler ez dezan. Honetantxe ikusten dugu orain artean ahulenik arlo hau: horretarako egokiak diren ekintzak eta irudiak bilatzen eta sortzen ahalegin gutiegi egin da. Horretaz gainera, bitarteko horien eraginkortasuna ere ahaztu ezina da. Haurrarekin lan egin behar denez, zerbait berri, zerbait atsegingarri sumatu behar du berak, asper ez dadin. Edukinean aurkezpen argiak irakaslearen eredu-izatea eskatzen du. Egitura bera era desberdinetan (hitzak aldatuz e.a.) adierazteko gaitasuna eskatzen dio baldintza honek irakasleari.

Ariketa egituratuak: giro egoki batetan landu behar den edukina era ulergarrian aurkeztuz gero, aurrez prestatutako ariketak lantzeari ekin beharko litzaioke. Ulertutakoa erabiltzera iragan, beraz. Hizkuntz irakaskuntzan «drill» hitzarekin ulertzera eman izan dena alegia:

- talde osoak errepikatuko dituen esaldiak,
- haur bakoitzak errepikatuko dituenak,
- haurra ikasitako egiturak aldatzera eramango duten ariketak: hitz-aldaketa, hitz berriak gehitu, e.a.

Honelako ariketen helburua zera da: haurrak zerbait adierazi nahi dezanean, beharrezko dituen egiturak landuak izan ditzala, landuak eta jadanik egoera zehatz eta berezi batzuetan erabiliak.

Zertarako honelatsuko ariketak?, galdetuko du batek baino gehiagok. Hizkuntza berri bat menderatzea lorpen-prozesu bat bada, prozesu horren mailak behetik gora menderatu direlako ziurtasuna ezinbestekoa delako, alde batetik. Bestetik, lorpen horiek, haseran, irudi akustikoetan oinarritzen direlako. Haurren nerbio-sisteman nolabait finkatuta egon behar dute irudi akustiko horiek, haurrak gero berez berdinak eta antzekoak sor ditzan. Egitura-sormena hutsa da, oinarrizko irudi akustikorik ez dagoenean.

Arazoa, errepikapenak era atsegingarri batetan egiten asmatzea da. Errepikapena adieraztean ez da mekanismo huts bezala ulertu behar. Errepikapenak egoera eta ckintza konkretu bati lotuak egin daitezke: errepika=erantzuna denean, galderak aldatuz e.a.

Ekintzak: ariketa egituratuak gaudituz gero, ekin-tza berriak asmatu beharko dira, baina landutako egiturak erabiltzeko egokiak direnak. Horixe bait da orain artean agertu dugun metodologiaren helburua: ekin-tzarako hizkuntz azpiegitura finkatzea. Hementxe agertuko da irakaslearen iaotasuna eta trebetasuna.

Juxtu-juxtu hori izan da orain arteko ahaleginaren hutsuneetako bat: haurra euskara ulertzera jarri izan dugu, baina ez da euskara hitzegitera askatu. Horra, bada, aztertzeo daukagun beste arlo bat.

III. Irakaslearen jarrera eta jokabidea

Lantxo honen bigarren atalaren haseran zera genioen: bigarren hizkuntza irakasterakoan, ama hizkuntzaren ikasketan eman ohi diren bi mekanismo hauek kontutan hartu behar dituela irakasleak: haurraren mintzaira espontaneoari amaren errebortxapenak jarraitzen diola, esandakoa onartuz eta zuzenduz,

eta era berean haurrak inguruko mintzaira imitatzen duenean errebertxapena jasotzen duela ingurukoetatik, esandakoa onartuz, zuzenduz eta osatuz, alegia.

Amak edo haurraren inguruko pertsona helduek haurrarekiko hartzen duten jarrera eta jokabide hori oso mesedegarria izango da geroago ikastearen arlo desberdinetan: ondorio mesedegarria sumarazten dion jokabideaz behin eta berriz baliatzeraz jotzen du «ikasleak». Ondorio mesedegariari «errebertxapena» esaten diogu lan honetan.

Errebertxapena, zentzu honetan, haurrak onuragarri sumatzen duen besteengandiko edozein jokabide edo gauza izan daiteke beraz: amaren irribarrea, amaren begirada gozoa, amaren musua etab. Ikasgelara aldatuz: irakaslearen edozein eratako onarpena: hitz bat: «ederki!» «horrelaxe!»; sari bat: gozoki bat, kromo bat, puntu bat, etab. Errebertxapenak irakas-kuntzan duen garrantziaz jabetu beharko luke irakasleak. Beroren helburuetako bat, izan ere, haurraren jokabide bat —euskarazko hizketa— gehitzea bait da, hain zuzen.

Oinarrizko lege horretaz jabeturik, badago aztertu beharreko zenbait arazo:

- Irakasleak argi eta garbi eduki behar du zein jokabide hartuko duen egokitzat, errebertxagarritzat alegia, aldi bakoitzean. Izan ere, errebertxapenak bere ondorioak izango baditu, zehaztasunez baliatu behar du horretaz irakasleak: errebertxapena haurrentzat gidari bat da: zer dagoen zuzen eta zer oker adierazten bait dio. Beraz, irakasleak berak argi eta garbi eduki behar du zer errebertxatu nahi duen eta zer ez.
- Beste arazo bat «errebertxapen»-era egokiak aurkitzea da. Haurrentzat izan behar du erakargarritasuna, eragingarritasuna errebertxapenak. Asko eta askotan, helduentzako eragingarri dena, ez bait da horrela haurrentzat. Hortik, bada, haurrari begira aukeratu behar dira errebertxapenak.
- Errebertxapen-era bat bera asko eta askotan erabiltzen bada, bere indarra gal dezake. Horregatik irakasleak erre-

bortxapen-era desberdinak bilatu behar ditu, aukera zabal bat sortuz.

Gure ustez, ahalegin bereziz aztertu eta landu behar da erre-bortxapenaren arlo hau. Didaktikaren edozein arlotan garrantzi handikoa bada, berorren erabilgarritasuna handiagoa da hizkuntzaren didaktikan.

Bukatzeko, haserara bihurtuz, zenbakietan baino gehiago didaktikaren kalitatean ikusi behar da Arabako euskarazko eta euskararen irakaskuntzaren geroa eta etorkizuna.

Bertako zenbait irakasleretik harremanetan garrantzizko agertu zaigun zenbait puntu baino ez dugu aitatu lantxo honetan.

L. O.
A. K.

LA ENSEÑANZA DEL EUSKARA EN ALAVA L'ENSEIGNEMENT DU BASQUE EN ALAVA

Aun si las cifras de la enseñanza del euskara en Alava (más de 5.000 niños en las ikastolas, más de 24.000 en las escuelas estatales con euskara como asignatura, etc.) son esperanzadoras, la falta de planificación de la enseñanza del euskara en las ikastolas ensombrece el panorama.

Esta planificación pedagógica se debe organizar en base a un hecho mayor: Alava es una tierra desvasquizada. A pesar de este hecho, también en Alava se ha organizado la enseñanza del euskara con el modelo de la «inmersión», según el cual al niño se le saca del ambiente de su lengua materna y se le introduce en el ambiente de la segunda lengua.

Es evidente, a nuestro entender, que en Alava la enseñanza del euskara debe organizarse sobre bases diferentes. Indicaremos dos direcciones a recalcar: las necesidades didácticas y el comportamiento del profesor.

Una didáctica pedagógica debe basarse en principios que valoren suficientemente, por una parte, los mecanismos que se dan en el desarrollo de la lengua materna y, por otra, la sistemación del euskara lo mismo en la programación que en la metodología para una situación diglósica. A nuestro modo de ver, esta situación diglósica debe conducirnos a planificar la enseñanza del euskara basada en unos momentos especiales e intensivos en su uso y cultivo.

En lo referente a la actuación del profesor, debe recalcar la importancia del «feed-back» o la respuesta al estímulo. El profesor lo debe cuidar

de modo muy especial, puesto que el «feed-back» de la madre o de las personas adultas que rodean al niño es un elemento primordial en la enseñanza.

Nuestra convicción es que el porvenir de la enseñanza del euskara y en euskara en Alava depende más de la calidad didáctica que de las cifras.

Même si les chiffres concernant l'enseignement du basque en Alava (plus de 5.000 enfants dans les ikastolas, plus de 24.000 dans les écoles publiques ayant l'euskara comme matière, etc.) sont porteurs d'espoir, le manque de planification de l'enseignement de l'euskara dans les ikastolas assombrit le tableau.

Il faut organiser cette planification pédagogique sur ce fait essentiel: Alava est une terre débasquée. Cependant, en Alava, on a organisé l'enseignement du basque suivant le modèle de l'«immersion», c'est à dire, en ôtant l'enfant de l'ambiance de sa langue maternelle pour l'introduire dans l'ambiance de sa seconde langue.

Il est évident, qu'en Alava, l'enseignement du basque doit s'organiser sur d'autres bases. Indiquons simplement deux orientations importantes: les besoins didactiques et le comportement du professeur.

Une didactique pédagogique doit partir des principes qui mettent en valeur, d'une part, les mécanismes que l'on rencontre dans le développement de la langue maternelle, et, d'autre part, la systématisation de l'euskara aussi bien dans la programmation que dans la méthodologie pour une situation de diglossie. Nous pensons que cette situation de diglossie doit nous mener à planifier l'enseignement de l'euskara basé sur certains moments spéciaux et intensifs dans son utilisation et culture.

Quant à la performance du professeur, il faut souligner l'importance du «feed-back». Il doit y faire particulièrement attention car le feed-back de la mère ou des adultes qui entourent l'enfant est un élément primordial dans l'enseignement.

Nous sommes convaincus que l'avenir de l'enseignement du basque en Alava dépend plus de la qualité didactique que des chiffres.